

6. Сухоруков М.М. Технология продаж страховых продуктов. – М.: Анкил, 2004. – 136 с.
7. Хайкин Р.М., Перемолотов В.В. С чем едят страховые продукты// Страховое дело. – 2000, № 5. – С. 20.
8. Клапків М.С. Страхування фінансових ризиків. – Тернопіль: Економічна думка, Карт-бланш, 2002. – 570 с.
9. Гомелля В.Б., Туленты Д.С. Страховой маркетинг (Актуальные вопросы методологии, теории и практики). Второе издание. – М.: Анкил, 2000. – 128 с.
10. Зубец А.Н. Страховой маркетинг. – М.: Анкил, 1998. – 256 с.
11. Прядка А. Загальне та відмінне "страхового продукту" та "страхової послуги"// Страхова справа. – 2007, № 2. – С. 82-83.
12. Скибінський С.В. Маркетинг: Навч. пос. – К.: ІЗМН, 1997. – 328 с.
13. William D. Perreaut, Jr., E. Jerome McCarthy. Basic Marketing: A Global-Managerial Approach. – IRWIN, 12th ed. – 1996. – 833 p.
14. Трофимова М. Страховой продукт как центральный элемент страхового маркетинга// Страховое ревю. – 2004, № 1. – С. 18-30.
15. Деминский С. Андеррайтинг в страховании// Финансовый директор. – 2006, № 8. – С. 5-9.
16. Бігдаш В.Д. Страхування: Навч. пос. – К.: МАУП, 2006. – 448 с.

УДК 334.722.8:658.147

*Аспір. М.М. Галуцак – Івано-Франківський
національний університет нафти і газу*

МЕХАНІЗМ УТВОРЕННЯ АБСОЛЮТНОЇ РЕНТИ

Розкрито причинно-наслідковий зв'язок приватної власності з товарними відносинами, проаналізовано вплив власності на формування вартості товару, а відтак і рентних відносин, зокрема, абсолютної ренти. На цій основі сформульовано наукові засади для дослідження механізму формування абсолютної ренти.

*Post-graduate M.M. Haluschak – National university of oil and
gas of Ivano-Frankivsk*

The tool formation of the absolute rent

It is bares the cause-effect relation private property with tradable relations, analyzes the influence property into the forming of value goods, and then rental relations, affinity, absolutely rent. At that basis is forming the scientific elements for research of tool forming absolute rent.

I. Вступ. Теорія модифікації вартості товару необхідна для того, щоб правильно зрозуміти механізм утворення абсолютної і диференціальної земельної ренти та її джерел. Відправним пунктом нашого дослідження є вартість відтворення, зокрема її різновид – ціна виробництва.

Справа в тому, що тут з'являється новий вартіснотвірний чинник – приватна власність на землю. Приватна власність не є основним чинником виробництва, а, отже, не створює вартості, як праця товаровиробників, але бере участь у перерозподілі створеної вартості. І ця участь реалізується через встановлення приватної власності на засоби виробництва, у цьому випадку на землю.

II. Постановка завдання. Метою статті є: розкрити причинно-наслідковий зв'язок приватної власності з товарними відносинами, охарактеризувати особливості процесу роздержавлення і приватизації, окреслити вплив власності на формування вартості товару, а відтак і рентних відносин, зокрема, абсолютної ренти, з'ясувати загальні положення формування ціни, що створює підґрунтя для дослідження механізму формування абсолютної ренти.

III. Результати. Земля не є продуктом праці товаровиробників, а тому не може бути об'єктом їх привласнення. Це продукт природи, як сонце, вода, повітря і т. д., а тому повинна бути доступною для всіх товаровиробників безоплатно. Так і було тривалий час, коли землі було достатньо, а людей мало. Люди освоювали землю, обробляли її і всі затрати праці враховували у вартість виробленої продукції [1].

Але згодом, коли людей стало більше, і зростала потреба у виробництві сільськогосподарської продукції, земля ставала дефіцитом, який потрібно розподіляти серед виробників цієї продукції. З'являється конфлікт економічних інтересів, що веде до виникнення трудового права на землю. Суть його полягає в тому, що землероб може розпоряджатися своєю ділянкою землі доти, доки він її обробляє. Якщо він передумав її обробляти, то ділянка землі визнається вільною і передається тому, хто хоче на ній працювати. Тому такі форми привласнення землі, як позначки на дереві, вже не визнаються за дійсні. Щоб людина мала право на користування цією землею, потрібно, щоб вона доклала своєї праці до неї – розчистила ліс, обробила ґрунт і т. д. У результаті кожна ділянка землі закріплюється за селянином (сім'єю) на підставі трудового права на неї. І таке привласнення землі набуває приватновласницького землекористування.

Але така приватна власність на землю є частковою. Вона прирівнюється до трудової власності тільки в тому значенні, що на її освоєння була затрачена певна праця. Що ж до її створення, подібно до інших продуктів праці, то вона і надалі залишається як така, що створена природою. А тому у подальшому періоді всі затрати праці на обробіток землі враховували у вартість сільськогосподарської продукції, а не у вартість землі. Таким чином, загалом вихідним положенням в економічній думці є те, що земля – це продукт природи, а тому не має вартості, а відтак не може бути і об'єктом привласнення; вона має бути доступна всім як необхідний чинник виробництва, на рівні з іншими речовинами, силами і явищами природи.

Обмеженість землі як основного засобу виробництва сільськогосподарської продукції та поклади корисних копалин, з одного боку, та легкий доступ до неї з метою обмеження її використання, з іншого, привели до утвердження приватної власності на землю, як і на будь-які інші продукти праці.

Подальший розвиток відносин власності пішов двома шляхами: східним і західним. У народів Східної Азії і Росії тривалий час зберігалась общинно-передільна форма власності на землю. І лише в народів Західної Європи утвердилася приватна власність на неї. Цьому сприяла, передусім, обмеженість землі і поява майнової нерівності. Хто багатший, у кого більше робочих рук, хто захопив раніше більше землі, той володіє і більшою її часткою. Інші, не маючи такої можливості, володіли меншою часткою землі, або й зовсім її не мали. Община, визнаючи право кожної людини на існування, одночасно визнає, що безземельні також мають право на землю, якщо вони хочуть працювати на ній. Тому періодично здійснює переділ землі. Забирає надлишок землі у багатих і передає її безземельним або малоземельним.

Щоб не допустити нового переділу землі, багаті намагаються закріпити за собою ділянки землі уже за допомогою не тих чи інших позначок, чи

трудової участі в їх освоєнні, а юридичними актами, силою закону і держави. Під впливом цього чинника (надбудови) остаточно утверджується приватна власність на землю, хоч у теоретичному плані це суперечить теорії трудової приватної власності.

Насамперед вільна, незайнята земля захоплюється у приватну власність пануючими особами – королями та герцогами. Потім до них приєднується дворянство й духовенство. Королі роздають свої землі своїм підлеглим – васалам і сеньйорам взамін на виконання певних повинностей (служба в армії, постачання рекрутів і коней, утримання армії тощо). Так утворюється поміщицька (феодална) форма власності на землю і селян-кріпаків. Згодом усі ці групи захоплюють собі у приватну власність не тільки вільну землю, а й землю, якою раніше володіли вільні селяни, роблять їх своїми кріпаками.

У результаті остаточно утвердилася феодална (приватна) власність на землю, яка використовувалась її власниками як засіб виробництва додаткового продукту для свого утримання і збагачення. Цей додатковий продукт і виступав у формі земельної ренти, спочатку відробіткової (панщина), потім продуктової, а відтак і грошової.

З виникненням феодалізму в Росії общинно-передільне землекористування зберігалось, хоч усе це відбувалося в межах феодалної власності на землю. Після ліквідації кріпацтва (1861 р.) воно продовжувало зберігатися у Сибіру. В Україні і у середній чорноземній смузі Росії переділу землі після ліквідації кріпацтва серед селян майже не було через те, що земля тут була дуже цінна і кожний селянин міцно тримався за неї, тим більше, що мусив платити великий викуп, що вважався платою за землю, викуплену у приватну власність [1].

Згідно зі столипінською земельною реформою кожному члену сільської громади надавалося право вимагати від громади виділення у приватну власність тієї частини общинної землі, якою він володів. При цьому вона переходила у його приватну власність без викупу, або з невеликою платою громаді. На думку М.І. Туган-Барановського, очевидця тих подій, зацікавлені у виході з общини були такі групи: 1) ті селяни, які володіли більшою кількістю землі, ніж їм належало при новому переділі; 2) бідні селяни, які не вели або майже не вели свого господарства, а, одержавши у приватну власність землю, мали намір продати і, таким чином, зарадити своєму становищу; 3) багаті селяни, які мали змогу викупити наділи своїх односельчан і тим самим розширити своє землеволодіння. Середні верстви селян, які становлять основну більшість, втрачали від розтягування таким чином земель, оскільки кожен з цих груп селян старався закріпити за собою ті землі, якими він тимчасово користувався. Внаслідок цього общинна земля перетворилася в "клаптики розірваної ковдри" [1].

На основі такої земельної реформи розгорілася боротьба селян, яка, з одного боку, привела до розпаду общинної власності на землю, а з іншого, поставила на порядок денний питання про ліквідацію будь-якої приватної власності на землю, що і було зроблено в результаті більшовицького перевороту 1917 р. Приватна власність на землю була ліквідована і встановлена державна власність з передачею її в безплатне і безстрокове користування селянам.

На основі такої форми власності на землю у 30-х роках ХХ ст. насильницьким і кривавим методом проводилась колективізація індивідуальних селянських господарств і утворювалися колгоспи і радгоспи. Більшовицька держава використовувала колгоспи як один із важливих засобів нагромадження коштів для проведення індустріалізації країни шляхом нееквівалентного обміну промислової і сільськогосподарської продукції, низької оплати праці й примусової праці у колгоспі. Це була середньовічна панщина ХХ ст. Звичайно, що все це викликало протест у селян, який жорстоко придушувався. І лише у 60-70-ті роки ХХ ст. була створена певна (яка явно поступалася рівню цивілізованих держав) матеріально-технічна база для колективного сільськогосподарського виробництва, підготовлені відповідні кадри і т. д. Усе це сприяло індустріальному розвитку села, зростанню продуктивності праці, оплати праці й добробуту селян, хоч усі ці процеси ще різко відставали від рівня розвитку й оплати праці промислового виробництва.

Але селяни настільки зненавиділи колгоспи й радгоспи, що цих позитивних змін уже не помічали і раді були їх ліквідації, оскільки справжнього колективного управління колгоспним виробництвом не було. Усе за них вирішували голови колгоспів і, як правило, на свою користь: для зростання свого власного добробуту чи добробуту свого начальства, від якого залежало їх перебування на цій посаді. Це було своєрідне "одержавлення" колгоспного виробництва, яке збігалось з одержавленням і загальнонародної власності, де розпоряджався цією власністю не народ, а партійний і державний чиновник. Саме цей чинник і привів до об'єктивної необхідності проведення економічних реформ в усіх галузях економіки, в т.ч. й сільського господарства.

В умовах незалежності роздержавлення і приватизація у сільському господарстві проводилась на загальних підставах, як і в усіх інших галузях – шляхом розподілу (паювання) землі і всього майна колгоспу серед членів колективу з наступною передачею цих паїв в їх приватну власність. Інакше кажучи, в основу аграрної реформи закладено століпінську земельну реформу, яка, по суті, привела до тих же результатів, про які згадувалось вище. Земля через паювання переходить у приватну власність селянам, а відтак стане предметом купівлі-продажу.

Але вже значна частина селян не задоволена таким паюванням, оскільки кращі ділянки дістались тим, хто був ближче до цього розподілу – чиновникам колгоспного виробництва. Загальній масі селян дістались гірші ділянки землі, або й зовсім нічого не дісталось через те, що забули (а скоріше всього не захотіли) внести їх до списку цього паювання. Таким же чином розподілялась і техніка колгоспу. У результаті одні мали можливість створити фермерські господарства, а інші – а це основна маса селян – одержану землю не мають чим обробляти. 16 млн. га орних земель в Україні заросло бур'янами й чагарниками через неможливість їх залучити у сільськогосподарське виробництво. Для ведення індустріального фермерського господарства не створена відповідна матеріально-технічна база. Для її створення потрібні інвестиції в межах 40 млрд. дол. США. Таких грошей у країні немає. А стара матеріально-технічна база вже зруйнована. Харківський тракторний завод за рік ви-

пускає таку кількість тракторів, яку раніше випускав за добу. Тому сільськогосподарське виробництво знаходиться в глибокій економічній кризі. Та й питання власності на землю остаточно не вирішене. Паювання землі відбулося, але без виділення ділянки в натурі. Тому селяни знаходяться в "підвішеному" стані: з одного боку, ніби то вони приватні власники цих ділянок землі, а з іншого, не мають права розпоряджатися нею як своєю. У тому числі купувати й продавати її або закладати під заставу в банк, щоб одержати позику для ведення сільськогосподарського виробництва. Та й купувати її немає за що через бідність селян. Поки що праведно і несправедно скуповують її "грошовиті люди", які збагатились під час проведення економічних реформ. А це означає, що селянин і надалі залишиться без землі, як залишились без фабрик і заводів робітники. Вона опиниться в руках тих, які не мають безпосереднього відношення до сільськогосподарського виробництва і скуповуватимуть землю як вигідне капіталовкладення, ставши, таким чином класом землевласників.

Отже, історичний процес розвитку відносин власності показує, що:

- об'єктом власності є продукт природи, а не людської праці, як цього вимагає теорія трудової приватної власності. А тому така власність має більше юридичний, ніж економічний зміст і пов'язана із закріпленням землі за землекористувачем;
- з такої власності можна утворювати будь-які форми, незалежно від рівня розвитку продуктивних сил;
- буття її, коли така власність визначалась позначками на камені чи дереві; а відтак утвердження приватної, потім державної і знову приватної власності. Тут усе залежить від того, якою є панівна думка (надбудова) суспільства в той чи інший період землекористування. На заході існувала приватна, а на Сході – общинна і державна власність на землю. Такі діаметрально протилежні форми власності на один і той же об'єкт власності може бути тільки під впливом суб'єктивних чинників.

Сучасний рівень розвитку продуктивних сил, побудований на основі кооперації праці, вимагає колективної (суспільної) форми власності на землю. Тільки така власність на землю може відкрити широкі можливості для використання сучасної техніки і технології виробництва сільськогосподарської продукції. У США із 3 млн. фермерських господарств 270 тис. великих індустріального типу господарств виробляє 80 % валової сільськогосподарської продукції.

Надання власності на землю такого ж змісту, як і на виготовлений продукт, перетворює цю власність в нетрудовий тип, що використовується для одержання нетрудових доходів у формі земельної ренти, що є основою існування класу землевласників. Саме це і є рушійною силою на встановлення приватної власності на землю.

Оскільки кінцевою метою аграрної реформи є утворення приватної власності на землю й перетворення її на товар, то це стане вихідним пунктом у нашому дослідженні механізму утворення абсолютної земельної ренти.

За визначенням класиків політекономії і багатьох економістів сучасності, причиною утворення абсолютної ренти є монополія приватної власності на землю.

Суть її зводиться до того, що приватна власність обмежує вільний доступ сільськогосподарських виробників (капіталу) до землі, яка є основним засобом виробництва цієї продукції. Цей доступ може відкритися лише в тому випадку, коли землевласник за певну плату дасть дозвіл на її використання. Всяка власність має економічний зміст лише в тому випадку, коли вона приносить певний дохід. Інакше можна оголосити себе власником усіх земельних благ і бути жебраком, не мати з цього ніякого доходу. Землевласники на це не згодні. Тому вони утворюють монополію приватної власності на землю, згідно з якою ніяка земля безоплатно не може бути залучена у сільськогосподарське виробництво.

Це вже об'єктивна умова виробництва сільськогосподарської продукції, яка стає вартіснотвірним чинником, тобто входить до складу вартості відтворення, зокрема ціни виробництва і пропорційного розвитку усіх галузей національної економіки, незалежно від об'єктивних там умов виробництва.

Якщо ціна виробництва при вільному доступі капіталу до землі (тобто при відсутності монополії приватної власності на землю) становить $c + v + p_c$, то за наявності цієї умови вона зростає на ту суму грошей, яку потрібно заплатити за орендування землі як такої, без врахування її якості: $zw_1 = c + v + p_c + p_a$.

Ця плата за користування землею взагалі, без врахування її якості, і становить абсолютну земельну ренту (R_a), яка є формою реалізації приватної власності на землю і яку одержують абсолютно всі землевласники. Звідси $r_a = zw_1 - cw = (c + v + p_c + r_a) - (c + v + p_c)$, тобто це різниця між тою ціною виробництва, яка утворюється при наявності монополії приватної власності, і тією ціною виробництва, яка утворюється лише на основі затрат праці при вільному доступі капіталу до землі, без монополії приватної власності на землю.

Тривалий час економісти не могли пояснити механізм утворення абсолютної земельної ренти, виходячи з дії закону вартості, хоч відчували, що вона існує як об'єктивна реальність. Визнавали науково обґрунтованим лише механізм утворення диференціальної ренти. Зокрема, Д. Рікардо вважав, що пояснити механізм утворення абсолютної ренти на основі дії закону вартості практично неможливо [2].

Пізніше цю справу зробив К. Маркс у третьому томі "Капіталу". Він виходив з того, що органічна будова капіталу у сільському господарстві значно нижча, ніж середньогалузева у промисловості, а тому монополія приватної власності на землю приводить до того, що сільськогосподарська продукція реалізується не за ціною виробництва, а за вартістю. Тому абсолютна рента становить собою різницю між вартістю сільськогосподарської продукції і ціною виробництва.

Цей механізм утворення абсолютної ренти можна проілюструвати за допомогою такої схеми (табл. 1).

Внаслідок різної органічної будови капіталу норма прибутку різна в цих галузях. Міжгалузева конкуренція і переливання капіталів приводить до утворення середньої норми прибутку й ціни виробництва: $90c + 10v + 20p$; $80c + 20v + 20p$; $70c + 30v + 20p$. Але вільному переливанню капіталу у сільське господарство, де норма прибутку найвища, перешкоджає монополія приватної

власності на землю. Це може відбутись при умові, коли за певну плату буде одержано дозвіл землевласника на землекористування. Це й призводить до того, що сільськогосподарська продукція реалізується не за ціною виробництва, а за повну вартість. І та частина додаткової вартості, яка створена у сільському господарстві і виступає як надлишок над середнім прибутком, і є абсолютною рентою, яку одержують землевласники, реалізуючи свою приватну власність на землю.

Табл. 1. Схема утворення абсолютної земельної ренти*

Галузі	Авансовий капітал	Створений прибуток	Вартість	Галузева норма прибутку	Середній прибуток	Ціна виробництва	Абсолютна рента
I	$70c + 30v$	30m	130	30 %	20	120	0
II	$80c + 20v$	20m	120	20 %	20	120	0
III	$90c + 10v$	10m	110	10 %	20	120	0
Вся пром-сть	$240c + 60v$	60m	360	20 %	60	360	-
Сільське госп-во	$60c + 40v$	40m	140	40 %	20	120	20

Примітка: *Политическая экономия. Капиталистический способ производства. – М.: Высшая шк., 1987. – С. 215.

Таким чином, механізм утворення абсолютної ренти пояснено, виходячи з дії закону вартості, чого не зміг зробити Д. Рікардо. І, по суті, вважалися дві причини утворення абсолютної ренти: монополія приватної власності на землю й низька органічна будова сільськогосподарського капіталу. Цю думку одностайно поділяли всі економісти-марксисты, як єдино правильну, науково обґрунтовану.

Але з середини ХХ ст. відбулися значні зміни в умовах виробництва сільськогосподарської продукції. Сільське господарство в цілій низці капіталістичних країн з мануфактурного перетворилося у високопродуктивне індустріальне виробництво, де органічна будова капіталу рівна будові промислового капіталу, або навіть перевищує його. Так, у США вже у 1961 р. на одного робітника обробної промисловості припадало 5968 дол. основних засобів виробництва, в той час, як у сільському господарстві – 19168 дол., в т.ч. без ціни землі 10 тис. дол. А енергоозброєність праці становила у сільському господарстві 33,3 к.с., в той час, як у промисловості – лише 16,1 к.с. У Західній Німеччині (ФРН) на одного робітника промисловості припадало у 1960 р. 15 тис. марок основних засобів, а у сільському господарстві – 19 тис. Фондоозброєність сільськогосподарської праці в Англії приблизно така ж, як і у промисловості [3].

У зв'язку з цим виникла дискусія з приводу утворення в цих країнах абсолютної ренти. Одні економісти (Г. Шмельов, Г. Мюллер та ін.) висловили думку про зникнення в цих країнах абсолютної ренти навіть при збереженні приватної власності на землю [3, 4]. Інші економісти відкидають таке припущення, причому частина з них (Е. Брегель, А. Патрушев, Є Солертинська, Є Лисов та ін.) беруть під сумнів або просто заперечують наявність вищої будови сільськогосподарського капіталу і пояснюють існування в цих країнах абсолютної ренти, виходячи із загальноприйнятих положень [5]. Інші (Л. Любошиць, М. Мещанковський та ін.) намагаються пояснити механізм утворення абсолютної земельної ренти лише на основі монополії приватної власності на землю [4, 6].

Остання думка, на наш погляд, є більш правдоподібною. Рівень органічної будови капіталу у сільському господарстві не може бути ні причиною, ні умовою утворення абсолютної ренти, бо цей рівень не залежить від того, існує приватна власність на землю чи ні, одержують землевласники абсолютну ренту чи ні. Органічна будова капіталу у кожній галузі визначається технологією виробництва і вказує на місце у суспільному поділі виробництва, яке посідає та чи інша галузь. Безпосередньо причиною утворення абсолютної земельної ренти є монополія приватної власності на землю. Тому з ліквідацією цієї причини зникає і абсолютна рента.

А низька органічна будова сільськогосподарського капіталу, яка справді на той час була нижча, ніж у промисловості, тут залучена для того, щоб пояснити механізм утворення абсолютної ренти, виходячи з дії закону вартості. Цим самим доводилось і те, що джерелом утворення абсолютної ренти є додаткова вартість, створена у сільському господарстві, хоч на практиці капіталіст-орендатор відносив її до витрат виробництва. А приватна власність є тим кордоном (бар'єром), перехід через який вимагає певної плати.

Загалом суть цього процесу схоплена правильно. Недоліком цього пояснення є лише те, що не була належним чином розроблена теорія модифікації вартості товару, зокрема стосовно сільськогосподарського виробництва. Тому замість вартості відтворення використовувалась вартість виробництва.

Хоч необхідно при цьому визнати, що К. Маркс впритул підійшов до розв'язання цієї проблеми. Зокрема, в третьому томі "Капіталу", розглядаючи процес капіталістичного виробництва загалом, він розробив теорію утворення ринкової вартості і ціни виробництва. При цьому це він пояснює після того, як з'ясував у другому томі "Капіталу" закономірності відтворення сукупного суспільного продукту. Отже, механізм утворення ринкової вартості і ціни виробництва він уже пояснює на основі відносин відтворення. А тому ринкова вартість – це і є, по суті, вартість відтворення, а ціна виробництва – її різновид. Саме тут він використовує вплив співвідношення попиту і пропозиції на формування цих категорій.

Біда лише в тому, що послідовники К. Маркса належним чином не сприйняли логіку "Капіталу", а саме, що вартість, яка з'ясовується у першому і другому томі "Капіталу" і ринкова вартість, з'ясована у третьому тому "Капіталу" – не одне і те ж, що це вже вартість відтворення, яка формується під впливом закономірностей відтворення сукупного суспільного продукту, зокрема під впливом потреб планового і пропорційного розвитку суспільного виробництва, про що вже йшлося раніше.

Але у підручниках з політекономії механізм утворення прибутку й ціни виробництва, а відтак і ренти з'ясовується до вивчення теми "Відтворення суспільного капіталу". А тому ця модифікація вартості товару пояснюється лише на основі міжгалузевої конкуренції і переливання капіталу, що відбувається в гонитві за максимальними прибутками.

Крім того, робився акцент на те, що вартість товару – це втілена у продукті праця товаровиробників і не розкривався зміст цього втілення – що це елементарна частина (клітина) всієї системи товарних відносин, а отже, є

втіленими у продукті товарними відносинами. Тому зміна вартості товару не розглядалась у контексті з розвитком товарних відносин і, головне, до вартісноутворювальних факторів ринкової вартості (вартості відтворення) не включались такі виробничі відносини, які є для товаровиробника об'єктивними умовами виробництва, зокрема, наявність монополії приватної власності на землю. Саме вона є об'єктивним бар'єром для сільськогосподарського товаровиробника, що змушує сплачувати землевласнику певну суму грошей за дозвіл на використання землі.

Хоч при цьому треба зазначити, що суспільна ціна виробництва сільськогосподарської продукції, як буде показано далі, визначається не середніми, як у промисловості, а гіршими умовами виробництва. А це і є вже віднесення умов виробництва до вартіснотвірного чинника. Що ж до утворення абсолютної ренти, то це питання залишилося логічно незавершеним і дотепер. На це є і певне пояснення. Передусім хотілося підкреслити, що абсолютна рента – не пустотіла категорія, а відображає цілком реальну вартість. І ця вартість створюється затратами додаткової праці сільськогосподарських працівників. Але вже в умовах, коли органічна будова сільськогосподарського капіталу зрівнялася з будовою промислового капіталу, це твердження проявило свою помилковість.

Ця помилковість полягає в тому, що земля не являється продуктом людської праці, а отже, не має вартості, а тому ціна землі є фальшивою соціальною вартістю, тобто такою вартістю, яка утворюється внаслідок певних виробничих відносин. Тому фальшивою, з точки зору затрат праці, є і приватна власність на землю, інакше кажучи, є нетрудовим типом приватної власності. Через те і абсолютна рента, яка є формою реалізації нетрудової приватної власності на землю, також не має у своїй основі вартості, тобто є фальшивою соціальною вартістю.

Але коли вона реалізується як справжня вартість, то натомість цієї фальшивки землевласники одержать реальну вартість. Звідки вона взялася? Ось камінь спотикання, який примушував економістів залучати до механізму утворення абсолютної ренти низьку органічну будову сільськогосподарського капіталу. Це давало часткову відповідь на це питання – за рахунок додаткової вартості, створеної у сільському господарстві.

Насправді, абсолютна рента товаровиробниками включалась у витрати виробництва сільськогосподарської продукції, що штучно підвищувало ціну на неї. Купуючи цю продукцію за такими цінами, споживач віддавав товаровиробнику свою реальну вартість, що й наповнює абсолютну ренту реальною вартістю, яку одержують землевласники.

При цьому в масштабі всього суспільства штучне підвищення цін, як буде показано далі, призводить до знецінення вартості грошової одиниці, а відтак "розбавлення" всієї створеної у країні вартості. Це відбувається на основі дії закону єдності товарного і грошового обігу, який, по суті, дотепер не вивчений, а тому не використаний для пояснення механізму утворення земельної ренти [7].

Саме на основі дії цього закону є можливість пояснити джерело утворення абсолютної ренти, не порушуючи дію закону вартості і не залучаючи до цього низьку органічну будову сільськогосподарського виробництва. Вона утворюється при будь-якому рівні і причиною її утворення є монополія приватної

власності на землю. А додаткова вартість є джерелом утворення абсолютної ренти тільки з точки зору зіставлення тих умов виробництва (ціни виробництва zw) сільськогосподарської продукції, які відбуваються за відсутності монополії приватної власності на землю (вільному доступі до землі), з тими умовами виробництва (ціною виробництва, zw_1), які відбуваються за її наявності:

$$r_a = zw_1 - zw = (c + v + p_c + r_a) - (c + v + p_c) = r_a.$$

IV. Висновки. Таким чином, як випливає з цієї формули, та вартість, яка виступає у формі абсолютної ренти, не має прямого відношення до виробництва сільськогосподарської продукції. Воно може відбуватися цілком нормально і без неї, але для цього потрібний вільний доступ до цього чисто природного засобу виробництва, подібно до того, як використовується сонячна енергія, вода, повітря і т.д. Отже, приватна власність на землю, а відтак абсолютна рента – це чисто соціальне явище, продукт встановлених таким чином виробничих відносин. Але тільки з урахуванням цієї умови виробництва буде вироблятися суспільно необхідна кількість сільськогосподарської продукції, а отже, й плановий та пропорційний розвиток цієї галузі з усіма галузями економіки країни.

Література

1. Туган-Барановський М. Політична економія. Курс популярний. – К.: Наук. думка, 1994. – С. 194-197.
2. Рикардо Д. Начала политической экономики// Классика экономической мысли. – М.: ЭМКО-ПРЕСС, 2000. – С. 403-479.
3. Мировая экономика и Международные отношения. – 1966, № 1.
4. Мировая экономика и Международные отношения. – 1968, № 2.
5. Мировая экономика и Международные отношения. – 1967, № 2, 4, 9.
6. Мировая экономика и Международные отношения. – 1966, № 6.
7. Павлишенко М.М. Механізм дії закону єдності товарного і грошового обігу в аграрному секторі// Вісник Львівського ДАУ: Економіка АПК. – Львів: ЛДАУ. – 2005, № 12. – С. 53-60.

УДК 637.37:334.012

Доц. С.С. Гринкевич, канд. екон. наук;
магістрант І.В. Литвинець – Львівська КА

ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто поняття діагностики фінансового стану підприємства, необхідність проведення своєчасного та об'єктивного аналізу вітчизняних підприємств на сучасному етапі розвитку України, виявлено основні типи фінансової їх стійкості.

Ключові слова: фінансовий стан підприємства, фінансова стійкість, діагностика фінансового стану.

*Assoc. prof. S.S. Grynkevych;
undergraduate I.V. Lytvynets' – L'viv commercial academy*

Diagnostics of financial consisting is of context of modern tendencies of development of economy

The concept of diagnostics of the financial state of enterprise is considered, necessity of leadthrough of timely and objective analysis of domestic enterprises on the modern stage of development of Ukraine, found out the basic types of their financial firmness.

Keywords: financial state of enterprise, financial firmness, diagnostics of the financial state.